

Предметно-мовне інтегроване навчання як засіб підвищення мотивації до навчання**Рудичик Олена Михайлівна¹**Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна
E-mail: olenarudychyk@gmail.com

Питання популяризації та актуальності вивчення іноземної мови спровокувало поглиблений інтерес до вивчення світового досвіду щодо новітніх методів та підходів викладання іноземної мови, які забезпечують позитивні результати. У статті розглядається підхід предметно-мовного інтегрованого навчання (Content and Language Integrated learning (CLIL)) та особливості його імплементації у різних країнах світу. Представлено короткий аналіз передумов виникнення, основних досліджень та особливостей впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання у різних закладах освіти. Крім того, подається аналіз науково-методичної літератури з теми дослідження, обґрунтування зв'язку вмотивованості студентів із застосуванням підходу предметно-мовного інтегрованого навчання. У дослідженні використано теоретичні методи дослідження: вивчення літератури, аналіз, синтез, узагальнення. У статті висвітлено основні принципи та ключові засади, необхідні для ефективного впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання. Пояснюється принцип дуальності CLIL: мовні та фахові компетенції формуються у студентів одночасно та паралельно. Висвітлено проблему оцінювання якості знань, оскільки не існує єдиного критерію, сьогодні дослідники виступають за розподілення оцінок за мовними та фаховими навичками окремо. Також представлено співвідношення рідної та мови, яка вивчається в рамках курсу, проаналізовано варіації їх співвідношення. Окрім позитивних характеристик, у статті проаналізовано основні труднощі, які постають перед викладачем на занятті, яке фактично базується на принципах CLIL. До основних труднощів відносять: забезпечення кваліфікованими кадрами, людський ресурс, методичне забезпечення, підтримку з боку батьків та суспільства. Підхід предметно-мовного інтегрованого навчання є гнучким та може бути адаптованим практично до будь-якого освітнього середовища. Варіативність, гнучкість та багатовекторність роблять його надзвичайно популярним серед студентів, що у свою чергу, сприяє позитивному ставленню до навчання, робить студентів більш вмотивованими.

Ключові слова: предметно-мовне інтегроване навчання, підхід, іноземна мова, дуальна спрямованість, мотивація.

Вступ. Питання щодо дослідження нових методів та підходів до викладання іноземних мов залишається актуальним та є особливо значущим у реаліях сьогодення. Інтеграція у Європейський простір, реформа системи освіти, популяризація образу світу, який постійно звужується, вимагають висококваліфікованого фахівця, який володіє іноземною мовою на належному рівні. Знання іноземної мови давно перестало бути привілеєм, сьогодні це кричуща необхідність.

Період глобальної діджиталізації та інформаційна революція, які ми зараз переживаємо, підкреслюють необхідність формування комунікативної компетенції у випускників закладів вищої освіти на належному рівні. Практично неможливо вести мову про конкурентоспроможного фахівця, який володіє лише фаховими знаннями. Сьогодні наполягаємо на тому, що паралельно із двомовністю, яка є обов'язковим надбанням для випускника вищого закладу, свою актуальність не втрачають фахові компетенції. Саме тому питання предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL – Content and Language Integrated Learning), яке вже є популярним у країнах європейського союзу та Сполучених штатах Америки, поступово набирає популярності на території України.

Хоча підхід CLIL визнається новим, зазначимо, що в окремих Європейських країнах (Мальта та інші), почали застосовувати предметно-мовне інтегроване навчання ще в XIX столітті, в Болгарії з 50-х років минулого століття, у країнах Прибалтики – з 60-х років. (Coyle, 2007). Д.Марш уперше застосував підхід предметно-мовної освіти в 90-х роках минулого століття у сфері бізнесу, знайшовши низку позитивних відгуків, як результат, підхід CLIL почав набирати популярність у різних країнах Європи. Крім того, основою для предметно-мовного інтегрованого навчання стали такі комунікативні підходи, як blended-learning та language immersion.

¹ викладач кафедри англійської мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Мета та завдання. Метою статті є висвітлення основних принципів предметно-мовного інтегрованого навчання, передумов його виникнення та особливостей розповсюдження, обґрунтування його зв'язку з мотивацією студентів. У рамках проблематики статті визначено основні завдання дослідження: аналіз науково-методичної літератури з теми, обґрунтування зв'язку вмотивованості студентів із застосуванням предметно-мовного інтегрованого навчання.

Матеріали та методи дослідження. У статті використано теоретичні методи дослідження: вивчення літератури, аналіз, синтез, узагальнення.

Результати дослідження. У сучасній науково-методичній літературі можна знайти кілька дефініцій поняття «предметно-мовне інтегроване навчання». За визначенням Д. Марша, CLIL – це підхід, який дозволяє сформувати лінгвістичні та комунікативні компетенції з іноземної мови у процесі формування умінь та навичок з різних предметів. Основна характеристика предметно-мовного інтегрованого навчання – це його дуальна спрямованість: вивчення мови та контенту з окремого предмета, використовуючи іноземну мову як засіб.

Розглядаючи предметно-мовне інтегроване навчання, зазначимо, що воно має принципову відмінність від методики мовного занурення, білінгвальної чи предметно-мовної інтегрованої освіти, оскільки головна ідея полягає у створенні мовного середовища, коли мова використовується як інструмент (Hood, P. & Marsh, D., 2010). Крім того, П. Мехісто наголошує на ідеї того, що мова є інструментом, а не кінцевою метою навчання.

Щодо витоків чи первинної ідеї предметно-мовного інтегрованого навчання, то засновником вчення про CLIL вважається Девід Марш, учений у галузі багатомовної освіти. Дослідження дуальної спрямованості освіти розпочалося у 60-х роках минулого століття, а впровадження CLIL стало одним з розвинених підходів у галузі інтегрованої освіти. Найближчими аналогами вищезазначеного підходу викладання можна вважати канадську практику вивчення іноземної мови через занурення (Language immersion) та американські програми вивчення іноземної мови з опорою на зміст предмета (Content based instruction). На сьогодні використання інтегрованого підходу найбільш поширене у країнах Західної Європи (Бельгія, Франція, Німеччина тощо).

Проблема використання CLIL для України порівняно нова, але в контексті реформування вищої освіти, ідей нової української школи, глобалізації освітнього процесу в цілому можна говорити про актуальність дослідження підходу CLIL у вітчизняних закладах вищої освіти.

CLIL підхід побудований на низці комунікативних методик, як-от: мовленнєве занурення, білінгвальна освіта, мультилінгвальна освіта, «мовний душ». Новацією CLIL є синтезування різних методик і забезпечення гнучкого підходу до навчання. Гнучкість дозволяє використовувати CLIL на різних етапах, бути націленим на студентів з різним рівнем мовних знань, бути впровадженим як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. (Мехісто, 2008). У контексті гнучкості виділяються три основні підвиди предметно-мовного інтегрованого навчання: м'який (soft – language-led), жорсткий (hard-subject-led) та часткове занурення (partial immersion). Натепер провідними дослідниками предметно мовного інтегрованого навчання є Do Coyle (Великобританія), Devid Marsh (Фінляндія), Peter Mehisto (Естонія), Devid Wolf (Німеччина), Dalton-Puffer (Австрія), Lange (Італія). Вчені сформулювали основні положення та принципи CLIL, які підлягають аналізу в статті.

Отже, щодо основних результатів дослідження, то прослідковується позитивна динаміка формування комунікативної компетенції у студентів, одночасно формуються як рецептивні, так і продуктивні мовленнєві навички. Активний сформований словниковий запас студентів значно розширюється, і паралельно з тим, кількість лексичних помилок помітно зменшується. Лексичний запас студента наповнюється технічною термінологією. На письмі виявляється лексична та синтаксична грамотність. Таким чином, наявна низка ряд характеристик, які позитивно впливають на комунікативні навички студентів. Окрім практично значущих навичок, у роботах Coyle, Hood та Marsh представлено позитивні відгуки студентів, що засвідчують їхню зацікавленість, а в результаті – більш глибоку мотивацію до навчання (Coyle, Hood, and Marsh 2010).

На занятті, побудованому за предметно-мовним інтегрованим навчанням контент займає рівну позицію по відношенню до мови. Більше того, очікується, що контент стане інтегральною частиною у процесі таких занять. Ключова позиція полягає в тому, що здобуття знань, чи формування фахової компетенції повинне відбуватися, використовуючи мову як інструмент (Dalton-Puffer 2011).

Предметно-мовне інтегроване навчання дозволяє сформувати лінгвістичні і комунікативні компетенції в учнів (студентів) нерідною мовою у тому самому навчальному контексті, в якому

відбувається формування загальних знань та вмінь студентів. Провідний дослідник у сфері предметно-мовного інтегрованого навчання П. Мехісто розкриває основні особливості підходу CLIL, як-от:

- широкий спектр використання мови як інструмента: вивчення мови через предмет та вивчення окремого предмета через мову, організація освітнього процесу через складний графік, підтримка відображення освітнього процесу;

- збагачене та безпечне мовленнєве середовище: виконання звичних вправ паралельно з дискурсом, формування навичок у студентів експериментувати з мовним контентом та формування мовної обізнаності;

- автентичність: використання актуального аутентичного матеріалу, який відповідає вимогам освітньої програми та інтересам студентів;

- активне навчання: зміна ролей студента та викладача. Основна частина активної роботи концентрується на активності студентів, а роль викладача перетворюється на роль координатора освітнього процесу;

- структурний принцип: формування вмінь та навичок студентів на основі раніше засвоєних знань, логічне ускладнення існуючих завдань для студентів, формування навичок критичного мислення.

- Співпраця: формування навчальних курсів, залучаючи вчителів предметно-мовного інтегрованого навчання, вчителів-предметників, батьків, представників громадськості (Mehisto, 2008).

Окрім позитивних ознак, підхід CLIL відзначається низкою складнощів його впровадження (ця проблема знаходить висвітлення в роботах М. Аллен, А. Бонне, Д. Греддол, Л. Коллінз.):

- недостатня кількість постійних викладацьких ресурсів (організація та проведення інтегрованого заняття вимагає або двох учителів/викладачів або ж учителя/викладача компетентного із двох різних предметів);

- невідповідна підготовка і відсутність підвищення кваліфікації фахівців (питання перекваліфікації або ж підвищення кваліфікації до належного рівня вимагає часу, фінансових та людських ресурсів);

- труднощі у доборі матеріалів для викладання: серед базових принципів предметно-мовного інтегрованого навчання зазначається необхідність використання аутентичних матеріалів, проте рівень володіння мовою, яка вивчається, дуже різниться, тому навчальний матеріал має бути адаптованим, водночас змістова наповненість не має бути втрачена. Крім того, предметно-мовне інтегроване навчання є новим, тому кількість напрацьованих ресурсів є обмеженою);

- необхідність подолання батьківського спротиву до вищезазначеного підходу (маємо визнати той факт, що соціум більш адекватно сприймає традиційні методи навчання, а новизна досить часто піддається критиці).

Не зважаючи на те, що предметно-мовне інтегроване навчання є відносно новим підходом у викладанні, все ж його дуальна спрямованість є надзвичайно популярною в Європі. Популярний метод вивчення контенту використовуючи мову як інструмент, уже засвідчив низку позитивних результатів. Вивчаючи CLIL, основна увага зосереджується на взаємодії рідної мови, мови, яка вивчається, та контенті, який вивчається. Практичним підтвердженням виступає оновлення, перевидання та додаткові видання підручників для вивчення іноземної мови зі світовим ім'ям. Наприклад, попитом користуються підручники *headway clil (intermediate/upper-intermediate/advanced)*. Крім того, курси ESP (English for Specific Purposes) широко використовують та впроваджують принципи предметно-мовного інтегрованого навчання під час організації практичних занять.

Окрім широкого вибору мовних принципів важливо зауважити, що існує низка варіацій щодо імплементації методології предметно-мовного інтегрованого навчання. Така варіативність пояснюється рядом об'єктивних причин. По-перше, системи освіти в різних країнах суттєво різняться, а по-друге, мовленнєве середовище кожної країни є різним (Wolff, 2002). Зважаючи на принципові відмінності зовнішніх обставин у CLIL зберігаються основні принципи щодо організації освітнього процесу: кількість предметів (навантаження на студентів) може поступово збільшуватися, англійська мова залишається найуживанішою L2 (мовою, яка вивчається) у процесі застосування підходу предметно-мовного інтегрованого навчання.

Варіативним також є співвідношення L1 та L2 (рідної мови - L1 та мови, що вивчається L2). Важливо наголосити, що використання підходу CLIL не виключає використання рідної мови, навпаки, вона також може бути використаною як допоміжний інструмент. Більше того, в перспективі предметно-мовне інтегроване навчання може використовуватися паралельно L1-L2-L3 ... (дві та більше іноземних мов) (Mehisto, 2017).

Однією з найбільш дискусійних тем залишається питання оцінювання в рамках предметно-мовного інтегрованого навчання, оскільки не існує єдиного критерію, за визначенням Sheelagh Deller and Christine Price, оцінювання мовних навичок та володіння контентом має відбуватись окремо, наприклад, оцінювання володіння контентом може проходити рідною мовою, а мови – іноземною (Sheelagh Deller and Christine Price, 2001).

Процес організації практичного заняття на базі підходу предметно-мовного інтегрованого підходу, не зважаючи на варіативність останнього, повинен включати такі складники:

- визначення педагогічно доцільної теми інтегрованого уроку з урахуванням об'єктивно наявної основи змісту матеріалу, який вивчається з різних навчальних предметів;
- постановка й реалізація мети та завдань заняття, мотивація освітньо-пізнавальної діяльності студентів;
- раціональність вибору змісту навчального матеріалу;
- раціональний вибір методів і засобів організації освітньо-пізнавальної діяльності студентів;
- раціональність технології проведення інтегрованого уроку;
- інтеграція зусиль «активних» і «пасивних» учасників у процесі реалізації поставлених цілей та завдань інтегрованого уроку;
- реалізація функціональних обов'язків вчителя у процесі уроку;
- підбиття підсумків інтегрованого уроку та оцінка його ефективності.

Рівень ефективності практичного заняття може бути визначений за різними критеріями, проте feedback від студентів має особливе значення, оскільки його аналіз дозволяє відтворити об'єктивну картину сприйняття навчального матеріалу з позиції учня. Урахування внутрішніх потреб кожного студента, не зважаючи на їхню суб'єктивність, стимулює формування у них позитивного ставлення до іноземної мови, контенту заняття та навчання в цілому.

Якщо оцінювати внутрішню позицію студентів, то факт формування у них позитивного ставлення до навчання є очевидним, оскільки предметно-мовне інтегроване навчання відновлює інтерес до вивчення мови, розширює індивідуальне навчання, збагачує знання через міжпредметні зв'язки, фокусуючись на контенті, розумінні, спілкуванні та культурі, ефективне використання часу, оскільки контент та мова вивчаються паралельно, зміцнення комунікативного та міжкультурного розуміння, оновлення структури аудиторних занять (Coyle, 2009). Позитивне ставлення студентів до мови, яка вивчається, формується більш продуктивно, паралельно з тим, наскільки інтенсивно включається предметно-мовне інтегроване навчання (Hartiala, 2000).

Предметно-мовне інтегроване навчання сприяє підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови, цілеспрямованості до оволодіння іноземною мовою для вирішення конкретних комунікативних задач, пріоритетності надбання умінь для спілкування іноземною мовою у професійному контексті, занурення у штучно створене мовне середовище, засвоєння специфічних термінів, певних мовних конструкцій і розширення словникового запасу.

Крім того, Сільвен (2004) дійшов висновку, що "ставлення та рівень мотивації є вирішальними чинниками в оволодінні англійською лексикою". Lasagabaster та Sierra (2009) довели, що студенти CLIL виявляли значно більше позитивне ставлення до англійської мови ніж студенти EFL (English as a foreign language). Автори припускають, що це може бути результатом більш значущих можливостей використання CLIL. Крім того, в німецькому контексті студенти CLIL зберігали мотивацію з часом, тоді як у студентів, які не були учасниками CLIL, така мотивація була відсутньою (Fehling, 2008). У підсумку, виходить, що студенти CLIL є більш мотивованими (Pablo, Jiménez 2017).

Предметно-мовне інтегроване навчання сприяє розвитку міжпредметних зв'язків, заняття із застосуванням підходу CLIL спонукають до комплексного аналізу, а також забезпечують формування у студентів цілісної системи вмінь щодо переносу знань з одного предмету на інший. Досить неоднозначним є аналіз феномену CLIL в контексті навчання студентів англійської спеціальностей, оскільки в цьому випадку мова – ціль та мова – інструмент тісно пов'язані. Водночас викладання теоретичних курсів відповідає основним вимогам та має всі ключові ознаки предметно-мовного інтегрованого навчання, що позитивно відображається на мотивації студентів до навчання.

Висновки. Предметно-мовне інтегроване навчання відбувалося на основі вже наявних методик, які стали популярними завдяки комунікативному підходу. Ключовими ознаками предметно-мовного інтегрованого навчання є: варіативність та гнучкість, що роблять його адаптивним практично до будь-яких освітніх програм, підштовхуючи до успішної імплементації в різних куточках світу. Дуальна спрямованість: мовна та професійна сприяють не тільки всебічному розвитку учнів, але й підтримують

надзвичайно високий рівень мотивації до подальшого навчання, що надає процесу засвоєння знань легкості, а результатам бути більш довгостроковими. Широкий вибір опцій імплементаційної методології залишає викладачу значний простір для творчих експериментів, наявні складнощі у впровадженні CLIL пов'язані з викладацькими ресурсами та необхідність підвищення кваліфікації кадрів може бути вирішена з часом, а також буде розглянута у наступних роботах автора.

Література

- Coyle D. 'Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2007, 10: 5, 543-562.
- Coyle D. Listening to learners: an investigation into 'successful learning' across CLIL contexts, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2003, 16:3,
- David Marsh, Peter Mehisto, Dieter Wolff, Maria Jesus Frigols Martin: European Framework for CLIL: Teacher Education / Council of Europe – URL: <http://encuentrojournal.org/textos/9.%20CLIL-Framework.pdf>.
- Do Coyle, Philip Hood, David March. CLIL Content and Language Integrated Learning. Oxford university press, 2010, 173p.
- Pérez-Cañado, M.L. 'CLIL research in Europe: past, present, and future'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2012, 15:3, 315-341.
- Peter Mehisto, David March, Maria Jesus Fligol. Uncovering CLIL. Content and Language integrated learning in bilingual and multilingual education. MacMillans books for teachers. 2008
- Ruiz de Zarobe Y. 'CLIL implementation: from policy-makers to individual initiatives'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2013, 16:3, 231-243.
- Schmidt-Unterberger B. 'The English-medium paradigm: a conceptualisation of English-medium teaching in higher education'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2018, 21:5, 527-539.
- Sheelaugh Deller, Christine Prise. Teaching other subject through English. Oxford university press, 2001
- Thompson, & McKinley (February 2018). "Integration of content and language learning" (PDF). *TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. 1. Retrieved 10 January 2018.
- Wolff D. 'Content and Language Integrated Learning'. In: Knapp, K., & Seidlhofer, B. (eds), *Handbook of Foreign Language Communication and Learning*. Berlin: De Gruyter, 2009, 545-572.
- Wannagat Ul. 'Learning through L2 - Content and Language Integrated Learning (CLIL) and English as Medium of Instruction (EMI)', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2007, 10: 5, 663-682
- Равчина Т.. Організація освітнього процесу у вищій школі як діалогу викладача та студентів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Вип. 30. С. 24-32
- Руднік Ю. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL): світовий досвід. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2590/1/Rudnik_Y_MNPKL_PP_2013_FLMD_PI.pdf.
- Тарнопольський О. Б. Навчання через зміст, змістовно-мовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах. *Іноземні мови*. 2011. 192 с.

Content and language integrated learning as a means to increase students' motivation

Rudychuk Olena²

Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University, Mykolaiv, Ukraine

The issue concerning popularisation and relevance of foreign language learning and teaching has provoked a deep interest to analyse and study the world experience of modern methods and approaches to teaching a foreign language which provide positive results. The article considers the approach of content and language integrated learning (CLIL) and peculiarities of its implementation in different countries. A brief analysis of the CLIL approach formation, the preconditions and sources of its establishments are represented. Moreover, the basic difference between CLIL and previous communicative approaches is illustrated. The article illuminates the varieties of CLIL implementation round the world. Scientific and methodological literature on the topic is reviewed. In the article, theoretical research methods are used: literature study, analysis, synthesis, and generalisation. The article points out the core principles and key requirements needed to implement the approach of content and language integrated learning successfully. The idea of a dual focus is explained: both professional and linguistic competences are developed at the same time. One of the core obstacles is knowledge evaluation, as there is no singular criterion in this concern. Scholars agree with the

² teacher at the Chair of the English Language and Literature at the Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University

idea to separate marks. Therefore, a learner gets his/her mark (grade) for profession-oriented skills and linguistic ones separately. Both native and foreign languages learned within the course are correlated, the variations of their interconnection are analysed. Besides positive features, the articles analyses the main problems which a teacher may face during the lessons based on the content and language integrated learning approach. The main obstacles are as follows: lack of qualified and experienced teachers, methodological support, dissemination among social communities. The approach of content and language integrated learning is flexible and can be easily adapted to any teaching/learning/educational environment. Its variability and flexibility make it extremely popular with students. Furthermore, it tends to create a positive attitude to education and makes students more motivated.

Keywords: content and language integrated learning, approach, foreign language, dual focus, motivation.

References

- Coyle, D. (2007). 'Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 10: 5, 543-562 [in English].
- Coyle, D. (2013) Listening to learners: an investigation into 'successful learning' across CLIL contexts, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16:3 [in English].
- David Marsh, Peter Mehisto, Dieter Wolff, Maria Jesus Frigols Martin: European Framework for CLIL: Teacher Education / *Council of Europe*. URL: <http://encuentrojournal.org/textos/9.%20CLIL-Framework.pdf> [in Ukraine].
- Do Coyle, Philip Hood, & David March (2010) *CLIL Content and Language Integrated Learning*. Oxford university press [in English].
- Pérez-Cañado, M.L. (2012). 'CLIL research in Europe: past, present, and future'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 15:3, 315-341 [in English].
- Peter Mehisto, Devid March, & Maria Jesus Fligol (2008). *Uncovering CLIL. Content and Language integrated learning in bilingual and multilingual education*. MacMillans books for teachers [in English].
- Ruiz de Zarobe, Y. (2013). 'CLIL implementation: from policy-makers to individual initiatives'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16:3, 231-243 [in English].
- Schmidt-Unterberger, B. (2018). 'The English-medium paradigm: a conceptualisation of English-medium teaching in higher education'. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 21:5, 527-539 [in English].
- Sheelaugh Deller, & Christine Prise (2001). *Teaching other subject through English*. Oxford university press [in English].
- Thompson, & McKinley (February 2018). "Integration of content and language learning" (PDF). *TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. 1. Retrieved 10 January 2018 [in English].
- Wolff, D. (2009). 'Content and Language Integrated Learning'. In: Knapp, K., & Seidlhofer, B. (eds), *Handbook of Foreign Language Communication and Learning*. Berlin: De Gruyter, 545-572 [in English].
- Wannagat, Ul. (2007) 'Learning through L2 - Content and Language Integrated Learning (CLIL) and English as Medium of Instruction (EMI)', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10: 5, 663-682 [in English].
- Ravchyna, T. (2016). Organizatziia ostitnogo procesu u vushchyi shkoli yak dialohu vykladacha ta studentiv [Organization of the educational process in higher education as a dialogue between teacher and students]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya pedagogichna – Bulletin of Lviv University. The series is pedagogical*. Vols. 30. pp. 24-32 [in Ukrainian].
- Rudnik, U. Metodyka predmetno-movnogo integrovanogo navchannia (CLIL) svitovyi dosvid [Methodology of subject-language integrated learning (CLIL): world experience]. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2590/1/Rudnik_Y_MNPKL_PP_2013_FLMD_PI.pdf [in Ukraine].
- Tarnopolskyi, O.B. (2011). Navchannia cherez zmist, zmistovno-movna integratziia ta inshomovne zanurennia u vykladanni inozemnyh mov dlia profesiinyh tzilei u nemovnyh vyshah [Learning through content, content-language integration and foreign language immersion in teaching foreign languages for professional purposes in non-language universities]. *Inozemni movy – Foreign languages* [in Ukraine].

Accepted: June 05, 2020

